

РОЗДІЛ III

ТРАДИЦІЇ ГІРСЬКИХ ЛОКУСІВ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

УДК 781.4:398(438+477.8)

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2021.16.249653>

Густав Юзала
(Gustaw Juzala)

<https://orcid.org/0000-0002-3859-9923>

*Институт мов і культур Балтійського регіону, Філологічний відділ Вільнюського університету
Instytut Języków i Kultur Regionu Bałtyckiego Wydział Filologiczny Uniwersytet Wileński
+380 67 366 4310, e-mail: gustajul@gmail.com*

Фольклор чадецьких горян з Буковини (Folklor górali czadeckich z Bukowiny)

Переклад з польської – Олег Коробов, Ірина Клименко

Стаття є першою частиною задуманої автором роботи, присвяченої народно-музичним традиціям етнічної групи поляків, які понад 200 років тому переселилися із західних Бескидів (а саме – з околиць навколо міста Чадці (Čadca), розташованого на річці Кисуца (Kysuca), північна Словаччина), до румунської частини Карпат (Буковини). Назва цієї групи в Польщі – górali czadecki = гуралі чадецькі. У перекладі їх названо чадецькими горянами / гуралами. Їхні нащадки досі мешкають в одній із місцевостей Карпатської Буковини: селах Плеша (Plesza), Новий Солонець (Solonetul Nou) та Пояна Мікулі (Pojana Mikuli), розташованих у басейні ріки Хумору в Сучавському повіті Румунії.

Традиційна культура чадецьких горян, зокрема, їх музичний фольклор досі недостатньо досліджені вченими. Матеріал, на якому базується етномузична частина статті, головним чином зібраний автором у ході його власних експедиційних обстежень цієї місцевості у 2000-х роках.

Вагому частину статті складає історична розвідка й етнографічна інформація. Адже складні й різноманітні історичні події (головно так звана «волоська колонізація», розпочата в XII столітті: переселення в регіон Карпат румуномовного населення з Північних Балкан, історичних Трансильванії та Молдови), а також природно-ландшафтні умови проживання й господарювання чадецьких горян (високогірні райони з домінуванням скотарства відгінного типу) обумовили деякі особливості їх традиційної музичної культури.

Другий розділ публікації містить загальний огляд основних вокальних жанрів чадецьких гуралів, що мешкають на Буковині. Стильовим маркером локального співаного репертуару є тайдани – обрядові (переважно весільні) та необрядові (пастуші) пісні/приспівки з віршем 6+6 у дворядковій строфі. Важливе місце посідають похоронні пісні та голосіння, різдвяні коляди. Відомості про пісенні жанри подаються автором у контексті їх функціонування в побуті та ритуалах.

Ключові слова: Карпати, Бескиди, Буковина, поляки в Україні, чадецькі горяни (гуралі), історія Польщі, народна культура переселенців, співанки, тайдани, ігри біля покійника, коляди, весільні пісні, похоронні плачі.

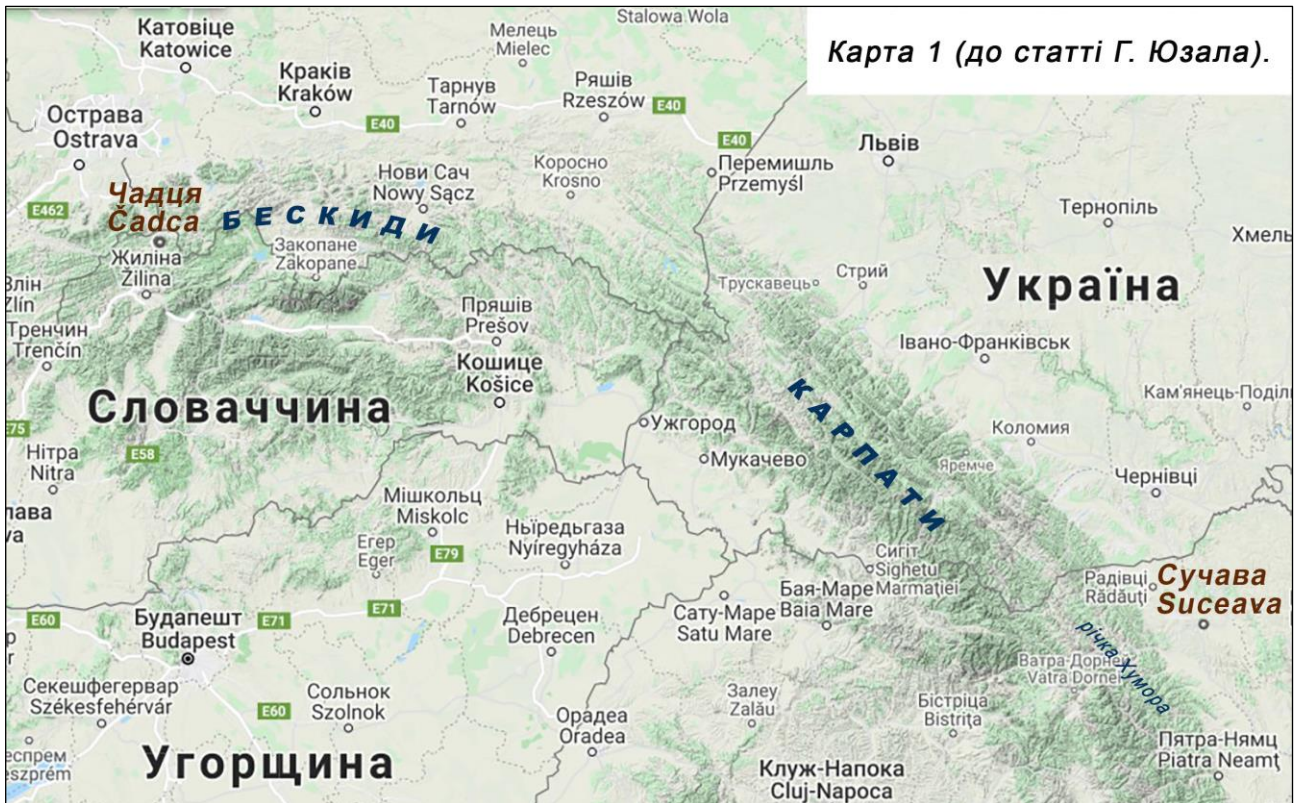
Стаття є спробою представити й упорядкувати матеріал, зібраний автором під час експедиції на Буковині до польських переселенців – так званих чадецьких горян (їхня назва в Польщі – górali czadecki = гуралі чадецькі). Традиційна культура чадецьких горян, зокрема, їхній музичний фольклор досі недостатньо досліджені вченими, тому обрана тема є актуальною.

Цю публікацію треба розглядати як першу частину задуманої роботи. Її мета – ознайомлення з маловідомою групою, яка зберігає ознаки власної

етнічної окремішності, будучи переселеною в нове поліетнічне середовище двома століттями раніш. У майбутньому дослідження має бути продовжене: слід глибше проникнути в середовище чадецьких гуралів, які й понині живуть на батьківщині – у Польщі, ретельно зберігаючи власний фольклор як визначальний культурний чинник своєї етнічної групи.

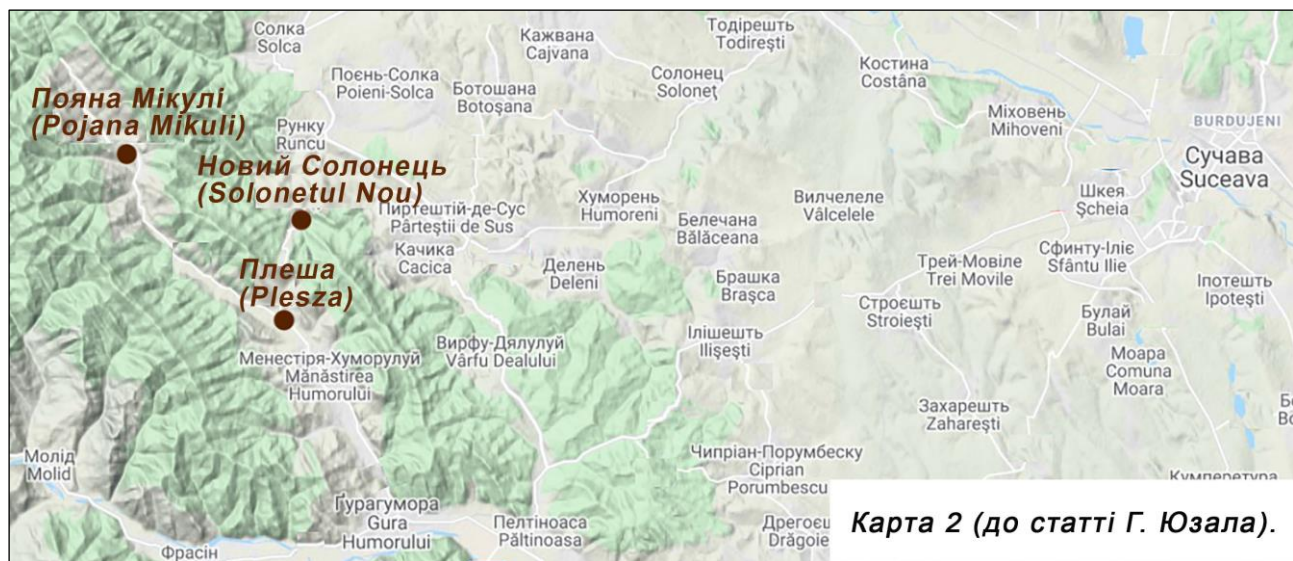
Спершу вважаємо за необхідне визначити історичні події, а також природно-географічний контекст, які призвели до утворення етнічної групи чадецьких горян та обумовили особливості їхньої тра-

Карта 1



Карта 1 (до статті Г. Юзала).

Карта 2



Карта 2 (до статті Г. Юзала).

диційної культури. Це спершу так звана «волоська колонізація», розпочата в XII столітті: переселення до регіону Карпат румуномовного населення з Північних Балкан, історичних Трансильванії та Молдови (розділ 1). Потім наведу відомості про переселення малої групи поляків-гуралів до румунської Буковини (2, 3).

Наступні розділи статті присвятимо характеристиці музичних жанрів вокальної традиції чадецьких горян Буковини (4), де спеціальну увагу буде приділено оригінальній жанровій групі пісень / приспівок, що в локальній традиції зветься «тайданами» (5). Коротко окреслимо інші важливі жанри буковинських горян чадецького походження – поховальні та різдвяні (6, 7).

1. 3 історії «волоської колонізації» Карпат

Польські гірські райони відрізняються від решти країни не тільки рельєфом місцевості та особливостями високогірного скотарства (пастушої праці), але передусім відмінностями їхньої музики й культури. Відокремлення гірських районів обумовлене *волоською колонізацією*¹. Починаючи від XII століття, волоські пастухи, які мешкали в районах на південь від

¹ Під цим виразом розуміють переселення в регіон Карпат румуномовного населення з Північних Балкан, історичних Трансильванії та Молдови (Дністрянський, 2014).

Дунаю, рухалися на північ і захід. Ймовірно, тиск, спричинений окупацією Балкан турками, змусив деякі волоські клани мігрувати ще далі на північ і захід та оселитися в районах нинішньої України, Польщі, Угорщини, Словаччини й навіть Чехії.

Чим далі на захід, тим слабшим ставав власне волоський елемент колонізаційного субстрату, а його більшу частину становили русинські та навіть польські чи словацькі пастухи.

У зв'язку з появою у XIII столітті в польських Карпатах географічних назв, етимологія яких наводить на думку про їх волоське походження (наприклад, *Магура*, *Бескид*), було висунута гіпотезу про те, що вже на той час відбулися міграції людей волоського походження на польські території. Оскільки волоські пастухи тоді не облаштовували поселень, цей етап колонізації отримав назву «кочової фази». Однак клімат Західних Карпат суттєво відрізнявся від клімату Балкан, тому волохам довелося відмовитися від своєї основної форми ведення господарства – відгінного тваринництва, що привело до створення постійних поселень, заснованих на **волоському праві**.

У середині XIV століття волоська колонізація досягла околиць Диновського Погір'я (тодішнього польсько-руського² пограниччя), у XV столітті – дійшла до Татр, а на межі XVI–XVII століть зупинилася на словацько-моравському кордоні – у районі Кисуце та в так званій Моравській Волощині на півночі Моравії. У Польщі поселення волохів охоплювали, наприклад, Завою, Елесню та Рицерку (Zawoje, Jeleśnię, Rycerkę).

Волоська колонізація в Західних Карпатах була етнічно змішаною – волосько-руською. Як бачимо, прикметник «волоська» в назві цієї хвилі міграції не слід розуміти буквально. Хоча волохи брали участь у цій міграції до самого її завершення, не етнічний фактор визначав її специфіку. На відміну від сільського господарства, типового для низинних районів, волоська колонізація мала насамперед пастуший характер, тоді як рільнича продукція мала лише побічне, додаткове значення. Пастухи-вівчарі економічно експлуатували гірські (навіть високогірні) райони, на той час не заселені або ж покинуті попередніми поселенцями – там, де типова рільнича колонізація виявилася неефективною. Вони випасали (принаймні спочатку) свою «волоську худобу» («bydło wołoskie») – овець, кіз – переважно в лісах, які того часу не використовувались у жодній іншій господарській спосіб. Волоську колонізацію підтримували королі Угорщини й Польщі, а також місцеві землевласники – оскільки господарювання вівчарів генерувало доходи. Волоська колонізація часто

полягала не в тому, щоби зводити нові поселення на «голому місці» (на так званому *siogowym korzeniu*), а в переході існуючих але занепадаючих місцевих господарств на т. зв. волоське право.

Специфіка основного заняття цього населення зумовила іншу соціальну структуру, ніж у низовинних поселеннях. Саме це знайшло відбиття у волоському праві – специфічному правовому режимі вівчарської людності. На цьому законі були засновані села і навіть (дуже рідко) міста – наприклад, Устрики Долішні (Ustrzyki Dolne). Засновник села лишався її т. зв. *князем* (це відповідник сільського адміністратора – *sołtysa*), тоді як групу волоських сіл, що перебували у власності одного землевласника (так звану волоську землю – *krajinu wołosku*), очолював т. зв. *крайнік* (*krajnik*), на захід від Дунайця званий *вайдою* (*wajda*) або *воеводою волоським* (*wojewodą wołoskim*). Князь мав привілейоване економічне становище та досить широкі владні повноваження щодо населення свого села, наприклад, він навіть вирішував питання про священника місцевої церкви. Зобов'язання власників-«користувачів» (*właścicielu użytkowuch*) перед вищим власником були пристосовані до специфіки пастушого господарства – обсяг кріпосного права був обмеженим, а орендну плату сплачували вівчарською продукцією (вівці, шкури, вовна, сир). Відмінності стосовно сіл, заснованих на німецькому праві, зникли наприкінці середньовіччя. Волоські поселення були невеликими, порівняно рідко розкиданими, майже виключно сільського типу.

Волоська колонізація залишила кілька слідів, дійшовши до нашого часу. Перш за все, під її значним (якщо не домінуючим) впливом розвивався високогірний етнос, спільний для всіх Західних Карпат. Іншим тривалим наслідком волоської колонізації стало утворення зони русинських поселень у вигляді клину, що пролягає на захід уздовж головного хребта Карпат аж до гірських масивів П'єніни й Татри. Цей хребет розділяв райони, заселені поляками й словаками, аж до XX століття. Волоська колонізація мала значний вплив на формування лемківського етносу. Вона також позначилася на економічних відносинах та мережі поселень Західних Карпат. Про присутність волохів у Карпатах свідчать географічні назви волоського походження, наприклад, *Магура*, *Кічора*, волоські прізвища серед лемків (напр., *Дзьобан*) та ін.

Зі шляхами й мережею поселень волохів у Східних Карпатах щонайменше з XV-го століття перетинаються поселення так званих карпатських циган (*Bergitka Roma*).

2. Буковина

Назва «Буковина» походить від слов'янського слова «бук» і означає землю, заліснену цими деревами. У Молдові цю назву давали кожній території, зарослій буковими лісами,

² На той час руськими / русинами (лат. Rutheni, Ruteni) називалися українці («Енциклопедія українознавства», Львів, 1993). – Прим. ред.

і тому в цій країні була більш як одна Буковина (Feleszko, 1993, с. 92).

Земля, про яку йдеться, спочатку не мала меж. Термін Буковина як назва місцевості між Карпатами й середнім Дністром почав використовуватися в 1775 році. Спочатку її площа становила 11000 кв. км, з часом її скоротили до 10441 кв. км (Iacobescu, 1999, с. 31).

Спершу сучасна Буковина була прикордонною землею – місцем, де «зустрілися» латинська та візантійська цивілізації. У давнину Молдову населяли вільні даки, так звані *карпи* (*Karpowie*). До латинізованих карпів, або прарумунів, у VII столітті долучилися слов'яни зі сходу, які пізніше були асимільовані автохтонним населенням (там само, с. 32). У X та XI століттях ця територія входила до складу Давньої (т. зв. Київської) Русі, а пізніше – у XII та XIII століттях – до Галицької Русі. Упродовж довгої історії ці землі перебували під різним правлінням – спочатку татарським, потім – Речі Посполитої, Молдови, Туреччини, Австро-Угорщини, Королівства Румунії, Радянського Союзу аж до сьогоденних Румунії та України (Koseski, 2000, с. 14).

Польща контактувала з теренами нинішньої Буковини від середини XIV століття – тоді король Казимир Великий, підкоривши Галицьку Русь, просунувся далі на південь і відвоював у татар також Шипінську землю, що є північною частиною сьогоденної румунської Буковини. Шипінська земля належала польській короні півтора століття, хоча за цей час вона кілька разів переходила під владу молдавських хазяїв або як феодалне володіння, або як військова здобич (Biedrzycki, 1973, с. 15 і далі). 1371 року польські місіонери-францисканці заснували в Сереті єпископство, яке, однак, незабаром занепало (Halban, 1899, с. 453).

Наприкінці XVIII століття Буковина перейшла під владу Австро-Угорщини, що грала роль нейтрального посередника під час російсько-турецької війни. Австрійці називали цю територію Буковиною (Figiel, 1984, с. 204). Після окупації Буковини Австрією 1775 року було запроваджено військово-правління. Воно проіснувало до 1787 року, коли Буковина увійшла до Галичини як округ під намісництвом Львова. Район очолював староста, який проживав у Чернівцях. 1849 року Буковина була відокремлена від Галичини та здобула статус князівства, одержала автономію та окрему адміністрацію. У 1861 було створено національний уряд на чолі з президентом, країна отримала власний герб, почав діяти Буковинський Сейм, де дебатовали представники майже всіх народностей, які тут проживали. Кожен мав можливість захищати інтереси своєї нації та виступати спільно перед Віднем в інтересах країни в цілому. Офіційними мовами Буковини тоді були німецька, українська та румунська (Feleszko, 1993, с. 52).

На час приєднання Буковини до Австрії це була малонаселена територія – приблизно 7500

жителів на 10500 кв. км; мешканці були переважно румунами та українцями, в містах існували численні єврейські громади. Після входження Буковини до Галичини кількість населення в цій місцевості збільшується: приїжджає багато німців (їхнє переселення підтримувала австрійська влада), а також чехи, словаки, угорці, вірмени, росіяни та цигани (Kolbusz, 1935, с. 6).

Германізація місцевості почалася 1849 року. Як уже було сказано, німці, котрі приїхали на Буковину, були однією з найважливіших груп. Серед них були військові та цивільні кадри, що мало забезпечити австрійську гегемонію в цих районах. Німецькі чиновники очолювали всю адміністративну, юридичну, економічну, політичну та культурну діяльність. Німці також становили більшість в окружних органах влади. У той час сюди також почали переселяти німецьких селян із різних регіонів, у тому числі зі Швабії, Франконії, Рейнської області, Чехії та Австрії. Німецька колонізація особливо охопила міста. Австрійська держава створила прибульцям дуже сприятливі умови: вони отримували землю, на якій будували будинки, мали деревину для будівництва, а також звільнялися від податків. 1876 року в Чернівцях було створено німецький університет (Iacobescu, 1999, с. 37).

3. Чадецький округ у Польщі

3.1. Формування (XI–XVII століття)

Поляки приїхали на Буковину з Чадецького округу (okręg Czadecki), що отримав свою назву від містечка Чадця (Čadca), розташованого на півночі Словаччини (карта 1) на польсько-словацько-чеському кордоні. Округ знаходиться в басейні річки Кісуци, яка впадає до Вагу поблизу Жиліна.

Найпівнічніша частина цього басейну – долина Чадецька, село Яворинка (Jaworzynka) – знаходиться вже в адміністративних межах Польщі. На початку XI століття, разом зі Словаччиною, Чадеччина тимчасово перебувала під владою Польщі. Це було за часів Болеслава Хороброго (Bolesława Chrobrego) та Мешка II (Mieszka II). Пізніше Чадецький округ на багато століть потрапив під владу Угорщини (Nowak, 2000, с. 11). Першим польським поселенням в Чадецькому окрузі була Драгошанка (Dragoszanka), заснована у XIII столітті. Трохи пізніше з'явилося друге поселення – Подзавози (Podzawozy). Перші поселенці Чадеччини походили із Сілезії (ze Śląska). Колонізація цих районів посилилася наприкінці XIV століття (Gotkiewicz, 1939, с. 29).

Аж до середини XVI століття вся територія Західних Бескидів по обидва боки кордону була малонаселеною. Лиш у XVII столітті кількість поселень зросла як у Цешинській Сілезії (Śląsk Cieszyński), так і в Живецькому повіті (Żywiecczyzna), а також у Верхній Ораві (na Górnjej Orawie) та в Чадецькому окрузі. До колонізації спричинилася політична ситуація. Це був період

30-літньої релігійної війни: Сілезії загрозували німці та шведська навала; з іншого боку, Словаччина, як складова частина Угорщини, відчувала сильний тиск з боку турецької влади й водночас була полем битви між протестантами та католицькою партією Габсбургів. Тоді гори стали природним притулком для польського та словацького населення. Дві хвилі колонізації – польська з півночі та словацька з півдня – «зустрілися» одна з однією на південній стороні водороздільного хребта Бескидів, у районі Верхньої Орави та Чадецького округу. Обом цими землями управляли пани, які гарантували 20-річне звільнення від орендної плати, данини та примусової праці, тому польські люди з-під Осьвенціма, Затора, Нового Таргу та із Сілезії масово перебралися на інший бік Карпат (Gotkiewicz, 1938, зош. 5, 273; Kłosek, 1992, с. 29; Willaume, 1981, с. 43; Biedrzycki, 1973, с. 35).

3.2. Переселення з Чадецького округу на Буковину

На початку XVIII століття Чадеччина була вже перенаселеним краєм. Стихійні лиха 1716–1720 років спричинили голод та епідемії, тоді сталася велика міграція людей із Чадецького округу вглиб центральних Карпат. На покинуті господарства прийшла нова хвиля людності з північної сторони Бескидів. Наприкінці XVIII століття Чадецький округ знову був перенаселений, що викликало потребу мешканців шукати дохід у сусідніх країнах або емігрувати в різні частини Угорського королівства. Вони емігрували через Сілезію, Краків, а також через Львів до далекої галицької землі – Бережан. До цієї місцевості переселилися й горяни – сілезькі та живецькі. Власниця маєтку Бережани, Ізабела Чарторийська, пообіцяла своїм підданам прихильність. Це сталося 1800 року (Gotkiewicz, 1948, с. 14).

Від 1803 року людність із Чадецького, або кісучани, також вирушили на Буковину. Спочатку чадецькі горяни оселилися в північних районах Буковини. Основними їхніми скупченнями стали села Калічанка (сьогодні це міський район Чернівців), Терблешти, Стара Гута-Красна та Глибока. Горяни прибували сюди безпосередньо з Чадецького округу або через бережанський маєток (Figiel, 1984, с. 204). У 1820-х роках горянам ставало все складніше перебувати в цих поселеннях, тому вони звернулися з клопотанням до влади про надання їм нових теренів для розселення. Перший запит 1821 року було відхилено, але вже 1826 року місцева земельна влада подала звернення про виділення польським колоністам нових земель на півдні Буковини. У 1832 році управління маєтків в Сольці (нині Solca румунського повіту Сучава) також подало пропозицію з цього приводу. Після тривалих переговорів між місцевою владою та польськими горянами їм було виділено для колонізації верхню частину долини Солонця, хоча спочатку її було призначено для судетських німців. Так було

засноване польське село Новий Солонець (румунською: Solonetul Nou), заселене мешканцями Глибокої (Willaume, 1981, с. 43). Переселенці повинні були мати як мінімум двох волів, дві корови та достатню кількість побутового інструментарію, щоб можна було побудувати будинок із коморою, виготовлений із дерева, подарованого солчанським лісовим господарством. Кожен із переселенців мав отримати 30 десятин землі (як спадкове майно) і був звільнений на шість років від усіх державних податків і кріпосних тягарів, а також від військової служби. Кожна з 30 родин з Глибокої отримала право власності на 30 десятин необробленої землі, що складалася з лісу та пасовищ. Земельні ділянки, призначені для будівництва хат, були розташовані по обидва боки старої військової дороги, що вела від Сольки до Хумору. З міркувань безпеки між фермами мав підтримуватися зв'язок (Gotkiewicz, 1956, с. 92).

Приклад горян із Глибокої спонукав їхніх родичів з Терблешти, Калічанки та Старої Гути-Красної докласти нових зусиль, щоби знайти землі, придатні для забудови. Вони звернулися до управління маєтком Солька для надання їм землі на схилах гори Пleshа (Plesza) в Карпатському хребті між Солонцем та долиною Хумору (карта 2). Прохання отримало позитивну відповідь і в 1835 році було засновано невелике, повністю польське село Пleshа (Figiel, 1984, с. 205). Аналогічно із Солонцем, кожен колоніст отримав тут по 30 десятин землі по обидва боки дороги, що вела від Сольки до монастиря Хумору, а також десять років звільнення від примусової праці (robocizny³) (Gotkiewicz, 1962, с. 112).

Третє село було засноване 1842 року в долині річки Хумор. 1838 року комісія у складі німецьких чиновників з колоністами провела обстеження місцевості. Оскільки судетські німці також були зацікавлені в освоєнні цього терену, долину було розділено: у її верхній частині оселилося близько 40 німецьких родин, давши місцевості ім'я Бухенгайн (Buchenhain), а в нижній замешкали 40 гуральських родин із Старої Гути-Красної. Вони назвали місце Пояна Мікулі (Pojana Mikuli), від вирубки (поляни=polany), що належала селянину Мікулі (Kłosek, 1922, с. 30). Таким чином, на початку 1840-х років завершився фундаментальний процес польського заселення південної частини Буковини (карта 2).

Через десять років по тому в ці регіони прибула значно менша група польських іммігрантів із західної Галичини. 1855 року польські поселенці оселилися в с. Рудна (рум. Vicsani), частково заселеному українцями. Вони приїхали з околиць Тарнова. Того самого року переселенці з околиць Кольбушови з Жешувського воєводства (z okolic Kolbuszowej na Rzeszowszczyźnie) приїхали в село Булай (Bulai), розташоване на півдні від Сучави

³ Панщини (укр.). – Прим. ред.

(Suczawa). У 1870 році група поляків також приїхала із Жешува в село Міховені (Mihoweni), що знаходиться на відстані 8 км від Булая. Однак у порівнянні з колонізацією чадецьких гуралів та польської колонії в Качиці, про яку скажемо далі, це були нечисленні групи, які значною мірою втратили ознаки своєї національної ідентичності (Figiel, 1984, с. 206).

Качика (Kaczyka) – поселення, засноване 1785 року, коли там було виявлено родовища кам'яної солі. 1792 року австрійський уряд привіз туди з Бохні (Bochni) 25 гірських родин, надавши їм землю. Вони оселилися поруч із 9 українськими (руськими) родинами. Пізніше сюди приїхали деякі шахтарі з Велички та Калуша та румуни із сусідньої Гури Хумору. У 1894 році в Качиці проживало 509 русинів, 449 поляків, 414 румунів, 127 німців та 22 жиди (Gotkiewicz, 1962, с. 107).

Поляки на Буковині намагалися створювати польські державні школи – всюди, де назбирувалася обумовлена законодавством кількість дітей шкільного віку. У подальшому планувалося створення приватних польських шкіл та позашкільна освітня діяльність (Figiel, 1984, с. 206).

1880 року населення сіл Буковини було формально визнано польським. До цього їм приписувалося словацьке громадянство. Однак вже близько 1899 року кола німецьких націоналістів у Чернівцях розпочали акцію, спрямовану на повернення полякам словацького громадянства. Раймунд Фрідріх Кайндл (Rajmund Friedrich Kaindl), професор Чернівецького університету, стверджував, що мешканці Плеші, Нового Солонця та Пояни Мікули були словаками, полонізованими костелом і школою. Унаслідок цього 1910 року влада повернула населення цих трьох сіл до списків словацької народності.

Того ж року було проведено останній перед Першою світовою війною перепис населення Буковини. У відсотках кількість окремих національностей склала 38,4% українців, 34,4% румунів, 12% євреїв, 9,2% німців, 4,5% поляків; решта 1,5% становили населення менших етнічних груп (Feleszko, 1993, с. 52).

Перша світова війна обумовила значні зміни на теренах Буковини. Румунські війська увійшли в ці райони 8 листопада 1918 року, і вони лишилися в складі Королівства Румунії аж до 1940 року. Край утратив автономію, якою користувався в часи Австро-Угорщини. У зв'язку зі створенням польської держави 1918 року до країни повернулися деякі поляки, особливо інтелігенція, кваліфіковані робітники та студенти. Однак залишилися великі скупчення сільського населення.

Отже, група населення, що в науковій літературі отримала назву «горяни чадецькі» (бо походить з околиць Чадця, з польсько-словацького кордону), емігрувала на Буковину й утворила тим самим спільноту поляків Буковини.

4. Характеристика основних музичних жанрів буковинських гуралів

Чадецькі горяни з Буковини ділять власний пісенний репертуар на *співанки*, *тайдани*, *пісні* (твори релігійної тематики), *коленди* та *пасторальки* (*śpiewanki*, *tajdany*, *pieśni*, *kolędy i pastoralki*). Окрім того, вони зберігають ще такий архаїчний жанр фольклору як *похоронний плач* (*lamenty pogrzebowe*), який, на їхню думку, не належить до пісенної групи, бо це дійсно є спеціальний спосіб «плакання словами, ойканне» (*plakania słowami, oikanie*).

Буковинські поляки визначають більшість виконуваних пісень як *співанки*: це любовні пісні, балади, жартівливі, історичні тощо, тобто пісні, не пов'язані з ритуалами – пісні повсякденні.

5. Весільні пісні. «Тайдани»

Особлива візитка фольклору чадецьких горян – *тайдани*. У буклеті до аудіоальбому «Polacy na Ukrainie, w Rumunii i Kazachstanie» із серії «Muzyka Źródleń» (Szewczuk-Czech, etc., 2013) Пьотр Даліг (Piotr Dahlig) пише про *тайдани* як про *весільні пісні* (о *tajdanach* jako о *przyspiewach weselnych*). Зарахування *тайдан* лише до весільних пісень не знайшло підтвердження в матеріалах, зібраних під час наших досліджень. Хоча певна частина цих творів дійсно була названа оформленням весільної церемонії, контекст їх виконання в цілому був набагато ширшим. Цей специфічний пісенний жанр також виконувався під час *klak* – різних видів сусідської допомоги⁴, таких як сіяння льону, конопель, збирання врожаю кукурудзи або її лущення, дряпання пир'я тощо. Також можна виділити *тайдани*, які співають пастухи на луках під час випасу худоби.

На думку самих польських буковинців, найважливішою відмінною рисою *тайдан* є їх мелодія – саме за ними місцеві співаки зараховують певні наспіви до цієї групи. Як каже Зіта Чачула (Zyta Chachula), співачка з Нового Солонця, народжена в 1920 році, «[співанки від тайдан відрізняються тим, що] співанки – це інші мелодії. У тайданах є різні мелодії, але вони інші від співанок...». Спільним для всіх видів *тайдан* є тип віршування – це двовірш із дванадцятискладовиків (рядок із дванадцяти силаб): 6+6 / 6+6. Така схема версифікації (віршування) наявна як у краківських і гуральських приспівках, так і в *тайданах* чадецьких горян. У різних регіонах вона пов'язана з характерними для цього жанру мелодіями та метроритмічними структурами.

Незважаючи на те, що, на думку співаків, *тайдани* відрізняються від інших жанрів співаного фольклору певними музичними властивостями, все ж для етномузиколога вони не є однорідним музичним видом. Навпаки, тут ми маємо групу

⁴ Український відповідник – толока. – Прим. ред.

пісень із різноманітними ритмами та звукорядними шкалами. Однак чадецькі горяни завжди пов'язують цю групу мелодій з назвою «*тайдани*». Можна укласти певну музичну типологію скромного матеріалу, зібраного нами на терені.

Цілком унікальними, реліктовими є *тайдани*, що розгортаються у звукоряді з підвищеним четвертим – лідійським – щаблем, тобто мають шкалу, яка в польській етномузикології називається «гуральською» (*góralską*), оскільки вона характерна саме для гірських районів Польщі:



Ще в XI столітті італійський теоретик музики Гвідо д'Арецо назвав підвищення четвертого щабля «пастишим колоритом» (*koloryt pasterski*). У нашому матеріалі ця шкала трапляється в одній *тайдані*, яку співають *під час випасу* на луках – її знала співачка найстаршого покоління Зіта Чачулі з Нового Солонця. Ось текст *тайдани*:

Miolech piszczoleczke
O jednej dziureczce
Pieknie mi piskala
Pri bidnej dziweczce

Ti bidne dziweczki
Jak te ikskiereczki
Ti dziwki bogate
Jak woly rogate

Miolech piszczolczysko
O dziwieciu dziurkach
Nie chciała mi piskać
Pri bohackich dziwkach

Те саме спостерігаємо в двох *весільних тайданах*, відомих на українській Буковині.

Найпоширеніший тип *тайдан* я назвав у робочому порядку «*Jawornik, jawornik*» – через найпоширеніший інципіт, сполучений із цією мелодією. Цей тип характеризує п'ятимірний метр (див. нотацію 1).

1. Jawornik, jawornik, bez jawornik chodnik,
:Jak się dziwczę wydo, gdzie jo byndem chodzić.⁵
2. Jak się dziwczę rodzi, to są chłopcy radzi,
:Jak się dziwczę czepi, chodzą jako ślepi.:
3. Jak się dziwczę wydo, jakoby umrilo,
:Jakoby go nawet na świecie nie było.:

4. Jawornik, jawornik mlody jaworniczek,
:Uże mi zarosnym do milej chodniczek.:

5. Nie zarosnym trowom, ani burianami,
:Ale mi zarosnym ludzkiemi gwarami.:

6. Gwarcie, ludzie, gwarcie, aż się nagwaricie,
:A se za te gwary worki pokupicie.:

7. Worki pokupicie i po jednej krowie,
:Gwarcie, ludzie, gwarcie, daj Bóg uże zdrowie.:

Тайдани, що їх співають на весіллі – на *дівочому вечорі*, а також деякі інші *весільні* належать до особливого мелодично-ритмічного типу та поєднуються з різними текстами. Найпоширенішими є інципіти: «*Wiuneczek mi wiją koszulkę mi szyją*», «*Na postród cyganki studzienka prybiero*». Ці твори мають міксолідійську шкалу – з малою септимою та розміром 5/8.

Окремим типом є такі *тайдани*, що їх виконують на весіллі під час ходи від костюлу та інших весільних «пересувань».

Ті самі *тайдани* співали й на різного роду забавах, і на самому весіллі. Утім, є й такі *тайдани*, які співають лише на весіллі (див. нот. 2):

1. Wiuneczek mi wiją, koszulkę mi szyją,
:Albo mnie powieszą, albo mnie zabiją.:

2. Mamko, moja mamko, serce się mi zamkło,
:Dajcie mi kluczyzek z tych waszych rynczyzek.:

3. Chodzila dziweczka do wychód sloneczka,
:Zbierala kwiateczki kladla do wiuneczka.:

4. Chodzila dziweczka po wysokiej górze,
:Nosila wiuneczek na jedwobnej sznurce.:

5. Jak go nosiwala, tak sobie plakala,
:Boże mój, Panie mój, czego się doczkala.:

6. Daliście mnie mamko za góry, za lasy,
:Abyk nie chodzila do kumory waszej.:

7. Daliście mi mamko za kiegoście chcieli,
:Taraz se bydziecie sami z nim siedzieli.:

8. Daliście mi mamko paskudne chlopisko,
:Woleliście mi dać od bogna trupisko.:

9. Daliście mi mamko leniwego chlopa,
:Jak poszed do lasa try dni ścinoł byka.:

[Коли молодий їде по молоду:]

Na postród cyganki studzienka prybiero,
:Uż się nam nasz Gustaw do ślubu wybiera.:

Tatku, tatku mój, porę kuni mocie,
:Jak się byndyn żynić kierego mi docie.:

⁵ Пара двокрапок – перед початком і в кінці рядка – тут і в інших прикладах означає повтор цього рядка під час виконання. – *Прим. ред.*

Czy tego siwego, czy tego czornego,
: Jak pójdę do mojej siadnę se na niego.:

[Коли молода збирається до шлюбу:]
Mamko, moja mamko zaplec mnie drobućko,
:Bo ja was odejdę w niedzielę raniućko.:

Mamka zaplatala, żalośnie plakala,
:Dziwczce, moje drogic, cinżkoch cię chowala.:

Wybie^r że, się wybie^rż, syćko z siebie zabierz
:Niechoj ten kliniczek, co wisioł wiuneczek.:

Mamko, moja mamko, zdrowi zostowojcie,
:Jak mi tam źle byndzie o mnie pamyntojcie.:

Jagoda, jagoda, czerwona jagoda,
:Nie dajcie mn'e mamko, bo jech eszcze mloda.:

[Співають, коли прибули з костелу:]
Puścieże nas, puście, bo glowy w kapuście,
:Jak nas nie puścicie, to nas premrozicie.:

2. Puścieże, nas puście, trojaka rodzina,
:z daleka jademy strasznie num jest zima.:

3. Zaścielojcie progi, wiunami, chwastami,
:Wiezemy niewastę z wielkimi darami.:

[На закінчення весілля:]
Wesele, wesele, po weselu smutek,
:Uż się nam ożenil nasz Gustaw kohutek.:

Gustaw nasz, Gustaw nasz, na co si się żenil
:eszcze ci pasowol z gumbiczkami remi:

Z gumbiczkami remi chusteczka czerwona,
:Gustaw nasz, Gustaw nasz, po co si je żona.:

Ogolil brodzisko, priprawil szablisko,
Chwala Panu Bogu, że uż mum babisko.

Marysiu, Marysiu uże ci je darmo,
Uż ci zakladają na glowiczkę jarmo.

Na glowiczkę jarmo, na rynczyczki pynto,
Nie byndziesz wiedziala, kiedy jakie śwyinto.

Marysiu, Marysiu, byndziesz ty panować,
Jak cię byndzie Gustaw po plecach buchtować.

Marysiu, Marysiu, tyś ji moja ...

Z góry ja, z góry ja, na dolince kuń mój,
Nie idź do dziweczki, pyrwszy se ją namów.

Jo z góry pojadę, hamować nie byndyn,
Do dziweczki pójdę namówiać nie byndyn.

.....

Nie mum nic, nie mum nic, woda mi zabrala,
I tę koszulinkę, co mila dała.

Szumiała leszczyna, jak się rozwijała,
Plakala dziweczka, jak się wydowała.

Szumiała leszczyna, eszcze szumieć byndzie,
Plakala dziweczka, eszcze plakać byndzie.

Szuhajo leszczyna, jak jech po niej jechol,
Plakala dziweczka, jak jech ją zaniechol.

Szuhaju, szuhaju, z czornymi oczyma,
Bylabym za tego ... pryskoczyła.

Dunaj, jako Dunaj, ale czarny more,
...

Wišta, koniu wišta, nie preskakuj dyszła,
Jo za nią nie chodzil, ona sama przyszła.

Певні проблеми створює локальна термінологія, коли йдеться про класифікацію *тайдан* як *пiсeнь* чи як *приспiвoк*.

Іноді *тайдани* трактуються як пісні, що мають вагоме обрядове навантаження. Наприклад, під час очепин (*oczepiny*) нареченої (вдягання чепця заміжньої жінки) виконуються конкретні *тайдани*, призначені саме до цього моменту весілля – строфи серйозного змісту співаються в обрядовому характері.

За інших обставин *тайдани* – це окремий вид приспівок, коли порядок строф вільно визначають самі виконавці: соліст, який розпочинає спів, або група співаків. Під час співу кожен зі співаків може додати ще один вірш, тож загальний вигляд *тайдани* є щоразу іншим.

На окремі строфи *тайдан* можна натрапити далеко за межами Буковини. У Маріана Готкевича одна зі строф таких співів починається словами «*Szumiała leszczyna, kiej się rozwijała*»; він натрапив на неї у селі Скаліте (*Skalite*) у Словаччині на північ від Чадці, звідки походять нинішні горяни Буковини. Пісня, що озвучує цей текст, також відома у південнопольських поселеннях Поремба Велика (*Poręba Wielka*), Горці (*Gorce*), Раба Вижна (*Raba Wyżna*) та в Черніхові (*Czernichow*) поблизу Кракова (*Gotkiewicz, Drozdek, 1948*)⁶. Тексти інших строф цієї ж буковинської *тайдани* відомі на Підгаллі (*Podhale*) (*Sadownik, 1957, № 938, 1028, 1081, 1150*). Перша строфа *тайдани* «*Na pośród cyganki*» має текст, аналогічний одній зі строф пісні, відомої у Верхній Сілезії (на *Górnym Śląsku*) (*Roger, 1991, с 127, № 240*), а також *тайдани* «*Szuchajowa tama*» (там само, с. 226, № 455).

Однотипна версифікація (тип віршування) *тайдан* спричинила те, що кількість словесних

⁶ Порівн. теж зі зразком, що його наводить О. Кольберг (*Kolberg, 1976, с. 333*): обговорюючи обряди в Бережанах, він наводить аналогічний пісенний текст, але з іншою мелодією.

текстів стала непропорційно великою відносно кількості базових мелодій. Під час польового дослідження було записано 24 *весільні тайдани*, які поєднуються з чотирма мелодіями.

Тайдана «*Mialech pischzaleczkę*», співана пастухами, має інший тип мелодії, побудований на гуральській шкалі.

Крім того, на весіллі співають інші обрядові пісні, які не називають *тайданами*, бо їх мелодії не належать до цієї групи. Прикладом може бути відома в цілій Польщі пісня «*Oj siadaj, siadaj kochanie toje*» – вона належить до так званих «*pieśni siadanuch*» («пісень сиданих», за визначенням Анни Чекановської), що виконуються під час переїзду молодої до молодого. У трактуванні буковинців вона є саме *весільною піснею*, а не *тайданою*.

6. Поховальні звичаї та пісні

З великою охотою на зазначеній території виконують релігійні пісні – як у церкві, так і на *похороні* під час так званих *pustych nosu* («пустих ночей»), де немає спеціальної групи співаків, але співають усі жителі села. На похороні жінка з близької родини померлого виконує мелоречитативні *голосіння (lamenti)*, якими прощаються з померлим. На протывагу румунам, поляки з Буковини не мають професійних плакальниць, яким треба платити за голосіння (на даний момент ціною за такий плач у румунському селі поблизу Плеші є одна курка за похорон).

До найцікавіших фольклористичних явищ, пов'язаних із похороном, належать *ігри при мерці*, в які бавилися під час *lubku* або нічного бдіння при померлому, як, наприклад, забава «криниця»:

- Що ти робиш?
- Падаю до криниці.
- На скільки метрів?
- На п'ять.

І парубок стільки разів цілував дівчину (Krasowska, 2002, с. 8).

Отже (і це підтверджують експедиційні матеріали), раніше при покійнику грали в різні ігри, а тепер чоловіки грають лише в карти.

Ігри та «спектаклі», що супроводжували похоронну традицію, дуже архаїчні. Вони були відомі не лише на Буковині. Так само під час «*pustych nosu*» навколо труни молодь грала, співала й танцювала у Швеції, Норвегії, Литві та Латвії⁷.

7. Колядування

Нині в польських селах Буковини активно побутують *колядницькі звичаї* та *колядний репертуар*. Велика кількість колядок, які

функціонують на Буковині до цього часу, може бути пов'язана з тим, що спів колядок у цих районах можна було розпочати вже після збору врожаю – «*po żniwach*» (sic!). Цей факт підтвердив не один інформатор, але, незважаючи на це, його потрібно буде перевірити під час подальших польових досліджень.

У кожному з обстежених сіл існують різні групи колядників відповідно до їх вікового поділу. Перша група колядників починає ходити вранці напередодні Різдва, коли маленькі хлопчики-полазники обходять хати із зеленою ялиноюю гілкою, вітаючи господарів (*chodzą po polaźniczках*), за що отримують фрукти чи цукерки. Однак ця група не співає колядок.

Наступна група колядників – це «молоде братство» (*bractwo młode*), яке складається з молоді. Вони відвідують оселі, будучи перебраними на Козу, Ведмеда, Жида й Жидівку, співають *коляди* й *пасторалки (pastoralki)*, проголошують побажання мешканцям та отримують за це гроші.

Cztery lata zawsze pasal w tej tu dolinie,
Jak od wieków nie slyszano o tej nowinie,
: By dymeczka paniieczka miała porodzić,
By panieństwo z macierzeństwem miało się zgodzić.:

A tu wczoraj kompanija tak se mówila,
Ze panna w żlobie na sianku syna zrodzila,
: Potwierdzając tę nowinę i aniolowie
Wyśpiewują dziś gloria wdzięczni poslowie:

Половину суми *bractwo młode* призначало для церкви, а іншу половину – на забави в *Domu Polskim*. Традиція «перебирання» (рядження, маскування) і нині жива в Плеші, тоді як у Новім Солонці та в Пояна Мікулі групи ряджених колядників ходять тільки по румунських оселях.

Братчики (Bratkowie) або «*старе братство (bractwo stare)*» – це група з п'яти-шести дорослих чоловіків, які співають *костельні колядки* та *пасторалки*. Вони відвідують будинки і в перший, і в другий день Різдва. У Новім Солонці існує кілька колядницьких груп у центральній частині села – на Майдані (це частина, населена українцями) і на Плеші. Братчики не перевдягаються, а обходять оселі у святковому вбранні, повідомляючи про свій прихід дзвоником. Вони збирають гроші для церкви і при тому укладають спеціальний список мешканців, де зазначено, скільки грошей колядникам віддав кожен будинок. Пізніше цей список вивішують у костелі.

Іншим відомим на Буковині різновидом колядування є «*chodzenie po siociu*» – відвідування дворів дітьми в Новий Рік. Вони проголошують новорічне привітання, посипаючи долівку пшеницею та вівсом, при тому співають новорічну колядку «*Nowy Rok bieży*», а також інші колядки.

⁷ Ігри при мерці побутували і в українців Карпат та суміжних земель (Роман Гузій. Похоронні звичаї та обряди. *Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат*. Т. 2, с. 574). – Прим. ред.

Nowy Rok bieży, w jaselkach leży, ach kto, kto?

: dzieciątko male dajcie mu chwale na ziemi.:

(Taniec jelinia:)

Kto mi zasieje dom połowiczku,

Jelenia, jelenia z kory jezczmienia

Kto mi zawlecze (Krasowska, 2002, s. 76)

Leży dzieciątko jako jagniątko, a gdzie, gdzie?

: W Betlejem mieście, tam się pośpieszcie,
znajdziecie.:

Jak go poznamy, gdy go nie znamy, Jezusa?

: Biednie owity, nie w aksamity, ubogi.:

Завершуючи виклад, ще раз зауважимо, що представлена робота є лише частиною майбутнього, більш масштабного дослідження, що має бути продовжено як у напрямі експедиційних розвідок, так і у напрямі теоретичного вивчення отриманих результатів. Цікавим аспектом роботи стане також наукове порівняння зразків з опублікованими матеріалами, які вчені зафіксували від сучасних нащадків автохтонних мешканців Чадецького краю.

Pójdźcie tam do nich do teje stajni, a proście,

: Niech w rękach waszych, a w ustach waszych Bóg
rośnie.:

Pójdź mila młodzież, Jezus się rodzi w stajence,

: Dary przynosi, łącki podnosi dziecięce:

Pójdźcie panienki do tej stajenki, pięknijcie,

: Wam oblubieniec da rajski wieniec, dziękujcie.:

Список використаної літератури і джерел / References

- Biedrzycki, E. (1973). *Historia Polaków na Bukowinie [History of Poles in Bukovina]*. Warsaw-Krakow. [in Polish].
- Dnistrianskyi, M. (2014). Znachennia kolonizatsiinykh rukhiv iz Pivnichnykh Balkan, Transilvanii ta Moldovy v zaselenni Ukrainykykh Karpat uprodovzh KhIII–KhVII st [The importance of colonization movements from the Northern Balkans, Transylvania and Moldova in the settlement of the Ukrainian Carpathians during the thirteenth and seventeenth centuries]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky [Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka East European National University]*, № 11, 70–76. [in Ukrainian].
- Feleszko, K. (1993). «Rumuni» czy «Słowacy»? Czyli droga Górali bukowskińskich nad Gwdę [«Romanians» or «Slovaks»? That is, the route of the Bukovinian highlanders to the Gwda River]. In: *Rocznik nadnotecki [Annals of Nadnotecki]*, vol. 24, pp. 91–105. Piła. [in Polish].
- Feleszko, K. (1999). O legendzie bukowskińskiej prozą (czyli kilka pojęć socjologicznych) [On the Bukovinian Legend - by prose (means several sociological concepts)]. In: Kazimierz Feleszko (Ed.). *Bukowina po stronie dialogu [Bukovina on the Dialogue Side]*, pp. 49–64. Sejny. [in Polish].
- Figiel, S. (1988). Polskie osadnictwo na rumuńskiej Bukowinie – historia i stan dzisiejszy [Polish settlement in Romanian Bukovina – history and present state]. *Wierchy [The Peaks]*, nr. 1984/53, 203–218. Warsaw-Krakow. [in Polish].
- Gotkiewicz, M. (1938). Szukamy krewnych na Bukowienie [We are looking for relatives in Bukovenia]. *Zaranie Śląskie [Silesian Dawn]*. Vol. 14, part 5, pp. 11–21, Cieszyn. [in Polish].
- Gotkiewicz, M. (1939). *Polskie osadnictwo Czadeckiego i Orawy [Polish Settlement of Czadecki and Orawa]*. Katowice. [in Polish].
- Gotkiewicz, M. (1948). Ślązacy wrócili z Bukowiny i Bośni na Dolny Śląsk [Silesians returned from Bukovina and Bosnia to Lower Silesia]. *Ziemia [Earth]*, nr. 1, 14–19. [in Polish].
- Gotkiewicz, M. (1956). Na tułaczach szlakach górali [On the wandering routes of the highlanders]. *Wierchy [The Peaks]*, nr. 1956/25, 89–100. Kraków. [in Polish].
- Gotkiewicz, M. (1962). O czadeckich repatriantach z Bukowiny [About the Czech repatriates from Bukovina]. *Etnografia Polska [Polish Ethnography]*. Vol. 6, 93–133. [in Polish].
- Gotkiewicz, M., Drozdek, B. (1948). Pieśni śląskich górali przetrwały na Bukowinie i Wiesiele w Pojanie Mikuli [Songs of Silesian highlanders survived in Bukovina and Wiesiele in Pojana Mikuli]. *Nadbitka z Prac i Materiałów Etnograficznych [Overprint from Ethnographic Works and Materials]*, vol. VII. Lublin. [in Polish].
- Halban, A. (1899). Kresy bukowskińskie [Kresy Bukovina]. *Ruch społeczny [Social Movement]*, iss. 25. [in Polish].
- Iacobescu, M. (1999). Kraina buków. In: Kazimierz Feleszko (Ed.). *Bukowina po stronie dialogu [Bukovina on the Dialogue Side]*, p. 31. Sejny. [in Polish].
- Kłosek, E. (1992). Polskie wsie na Południowej Bukowinie [Polish villages in South Bukovina]. In: K. Feleszko, J. Molas (Edd.). *Bukowina. Wspólnota kultur i języków [Bukovina. Community of Cultures and Languages]*, 29–37. Warszawa. [in Polish].

- Kolberg, O. (1976). *Ruś Czerwona. Dzieła Wszystkie [Red Ruthenia. All Works]*, vol. 56, part II. Wrocław-Poznań. [in Polish].
- Kolbusz, S. (1935). Rozwój kolonij polskich na Bukowinie [Development of Polish colonies in Bukovina]. *Wychodźca [Outgoing]*, no. 21. [in Polish].
- Koseski, A. (2000). W kregu Bukowiny [In the circle of Bukovina]. In: Kazimierz Feleszko (Ed.). *O Bukowinie razem czy oddzielnie? [About Bukovina Together or Separately?]*, p. 19. Warszawa. [in Polish].
- Nowak, K. (2000). Ziemia czadecka – znana i nieznaną. Rys historyczny [The land of Czadek – known and unknown. Historical view]. In: K. Nowak (Ed.). *Czadecka ojcowizna [Czadecka Patrimony]*, pp. 11–26. Lublin. [in Polish].
- Szewczuk-Czech, A. (2013). Szewczuk-Czech, A., Strzelecka-Waszkiewicz, El. (Wybor i opracow.). (2013). *Muzyka źródeł. Vol. 16: Polacy na Ukrainie, w Rumunii i Kazachstanie [Music Source. Vol. 16: Polacy in Ukraine, Romania and Kazakhstan]*, CD-17-0027-WG. [Album]. Warsaw: Polskie Radio S. A. 165.
- Willaume, M. (1981). *Polacy w Rumunii [Poles in Romania]*. Lublin. [in Polish].

Додатки

Нотаціі

1

$\text{♩} = 63$

Ja - wor - nik, ja - wor - nik, bez ja - wor - nik chod - nik.

Jak się dziw - czę wy - do, dzie jo byn-dem cho - dzić.

2

$\text{♩} = 125$

Wiu - ne - czek mi wi - ja, ko - szul - kę mi szy - ja.

Al - bo mnie po wie - szą, al - bo mnie za - b - iła za - b - ija.

Gustaw Juzala

<https://orcid.org/0000-0002-3859-9923>

Institute of Languages and Cultures of the Baltic Region. Faculty of Philology. Vilnius University
+380 67 366 4310, e-mail: gustjul@gmail.com

Folklore of Chadetsky Highlanders from Bukovyna

The article is the first part of a work conceived by the author, dedicated to the folk musical traditions of the ethnic group of Poles who migrated from the western Beskyds more than 200 years ago (namely, from the vicinity of the city of Chadca, located on the Kisuca River, northern Slovakia) to the Romanian part of the Carpathians, called Bukovyna. The name of this ethnic group in Poland is goralni czadecki = Chadian gural. Their descendants still live in several settlements of the Carpathian Bukovyna: the villages of Plesha, Solonetul Nou and Poiana Mikuli, located in the basin of the Humora River in the Suceava region of Romania.

The traditional culture of the Chadian highlanders, in particular their musical folklore, is still insufficiently studied by scientists. The material on which the ethnomusical part of the article is based was mainly collected by the author in the course of his own expeditionary research in these territories in the 2000s.

A significant part of the article is a summary of the history of the origin and migrations of this group, as well as ethnographic information about it. After all, complex and varied historical events (mainly the so-called «Volosh colonization», which began in the XII century: the resettlement of the Romanian-speaking population to the Carpathian region from the Northern Balkans, historical Transylvania and Moldova), as well as natural landscape living

conditions – cattle breeding in high-mountain pastures) identified some of the features of their traditional musical culture.

The second section of the publication is a general overview of the main vocal genres of the Chadetsky gural living in Bukovyna. A specific marker of the local singing repertoire is taidans (local name) – ritual (mostly wedding) or non-ritual (shepherd's) songs / choruses with verses 6 + 6 in a two-line stanza. Their texts are predominantly monostrophic, following in each performance in no particular order. The article examines the problematic aspects of the genre interpretation of these works: these are full-fledged songs or choruses, where words are more important.

Memorial songs (of a religious nature) and lamentation over the departed still occupy an important place in traditional life. The memories of older respondents keep archaic games held at night near the dead.

Christmas carols of various types, performed by different age groups of carol singers, are still an actively widespread genre: children, youth – the «young brotherhood» (with mummers), older men – the «old brotherhood». Also known is the children's ritual of sowing grain in houses on New Year's morning.

Information about song genres is presented in the context of their functioning in everyday life and rituals

Key words: Carpathians, Beskydy, Bukovyna, Poles in Ukraine, Chadetsky highlanders (gural), history of Poland, folk culture of immigrants, «Spivanky», «Taidans», games at the dead man's, carols, wedding songs, funeral laments

Густав Юзала

<https://orcid.org/0000-0002-3859-9923>

*Институт языков и культур Балтийского района, Филологический отдел Вильнюсского университета
+380 67 366 4310, e-mail: gustjul@gmail.com*

Фольклор чадецьких горцев из Буковины

Статья является первой частью задуманной автором работы, посвященной народно-музыкальным традициям этнической группы поляков, более 200 лет назад переселившихся из западных Бескидов (а именно – из окрестностей вокруг города Чадца (Čadca), расположенного на реке Кисуца (Kysuca), северная Словакия) в румынскую часть Карпат, называемую Буковиной. Название этой этнической группы в Польше – gorali czadecki = гуралы чадецкие (в украинском переводе они названы чадецькими горцями или горцями). Их потомки по-прежнему живут в одной из местностей Карпатской Буковины: селах Плеша (Plesza), Новый Солонец (Solonetul Nou) и Пояна Микули (Pojana Mikuli), расположенных в бассейне реки Хумора в Сучавском уезде Румынии.

Традиционная культура чадецьких горцев и, в частности, их музыкальный фольклор до сих пор недостаточно исследованы учеными. Материал, на котором базируется этномузыкальная часть статьи, главным образом собран автором в ходе собственных экспедиционных поездок в эти местности в 2000-х годах.

Весомую часть статьи составляет краткая историческая сводка об истории переселений этой группы и этнографическая информация о ней. Ведь сложные и разнообразные исторические события (главным образом так называемая «волошская колонизация», начатая в XII веке: переселение в регион Карпат румыноязычного населения из Северных Балкан, исторических Трансильвании и Молдовы), а также природно-ландшафтные условия проживания и хозяйствования чадецьких горян с доминированием скотоводства отгонного типа) обусловили некоторые особенности их традиционной музыкальной культуры.

Второй раздел публикации представляет собой общий обзор основных вокальных жанров чадецьких гуралов, обитающих на Буковине. Стиливым маркером локального певческого репертуара являются *тайданы* – обрядовые (преимущественно свадебные) либо необрядовые (пастушеские) песни / припевки со стихом 6+6 в двухстрочной строфе. Их тексты, преимущественно однострофные, нанизываются в каждом исполнении в произвольном порядке. В статье обсуждаются проблемные моменты жанровой трактовки этих произведений: являются ли они песнями или припевками.

Важное место в традиционном быту до сих пор занимают похоронные песни (религиозного характера) и плачи-притания над покойником. В воспоминаниях сохраняются архаические игры при покойнике.

Активно бытующим жанром остаются рождественские коляды разных видов, исполняемые различными возрастными группами колядующих: детьми, «молодым братством» (с ряженьем), «старым братством». Также известен детский обряд ритуального сеяния зерна в домах новогодним утром.

Сведения о песенных жанрах представлены в контексте их функционирования в быту и ритуалах.

Ключевые слова: Карпаты, Бескиды, Буковина, поляки в Украине, чадецькие горцы (гуралы), история Польши, народная культура переселенцев, «спиванки», «тайданы», игры возле покойника, коляды, свадебные песни, похоронные плачи.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2021 року